

eszköze fellépni. A lelkekben, lelkeken át zajló transzmissziót nem tudja „büntetőjogilag” tetten érni a materiális erőszak. (Kérdés, hogy mennyiben volt ehhez – áttételes – inspiráló „minta” a vizsgált ügyet körülölelő ortodoxia sokkal inkább megőrzött miszticizmus.)

A forrásokat illetően aligha kerülhet meg a „mindig gyanús” titkosszolgálati iratok használata. Azok szavahihetősége fölösen elég naplóval, memoárral volt egybevethető. Tiszteletet parancsoló, hogy a szerző – hasznosítva a generációbeli romániai kollégák vonatkozó feltárásait is – milyen minuciózusan járt utána a tárgykört érintő szakirodalmi „felhozatalnak”. Így nem csupán a Securitate legendáit – nota bene „önleplező” intern jelentéseit – volt módja korrigálni: a kritikai olvasat közepette értő szemmel válogatott azokból a – megfigyeltektől, meghurcoltaktól elkobzott-begyűjtött – dokumentumokból is, amelyek csak a titkosszolgák fürkészésének „jóvoltából” maradtak fenn.

Az alattvalókat egyöntetű csapásként sújtó politikai köztörténetet a szerző tudottnak, ismertnek tételezi. Legalább oly mértékben

pásztazza vizsgálatának tárgyát társadalomtörténeti közelítésben, mint rendi (egyháztörténeti) aspektusból. A szekuláris környezet sorsfordító „külső” kényszerei és az egyéni-közösségi *megéleltörténet* felidézése során egyszerre távolságtartó, ugyanakkor empátiát tanúsító a narratíva. A „minden kavarog” viszonyok bemutatásához a szerző megtalálta azt a szerkezetet-tagolást, amelyben – egymásba fűződve, egymásra épülve következő – érthető, világos képpé ötvöződik a sok-sok mozaik. Nem sandít napjaink mártirologiádivatja felé: a Dávid és Góliát erőviszony-különbséget meghaladó harci potenciál közepette zajló interaktív párviadalt idéz fel. Értő és megértő romániai Társaság-sztori áll össze Bánkúti leírásában. Idegen nyelvű közreadás esetén szervesülhetne igazán a jezsuita *history*ba, merthogy rendre komparatív utalásokat olvashatunk a közép-európai asszisztencia más rendtartományait illetően is.

Gyarmati György

Vác, 2016. május 22.

■ JEGYZET

1. Bánkúti Gábor: *Jezsuiták a diktatúrában*. A Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya története 1945–1965. Jezsuita Könyvek. L'Harmattan – ÁBTL, Bp., 2011.

KÉTSZER SZÁZ ÉV ERDÉLY

■ A két új Korunk-könyv Poszler György *Az erdélyi magyarság száz évéről** és Kántor Lajos *Fehér kakas, vörösbőr*** című vallo-más-monológia. Egy higgadt, néhol már magasztos esszé és egy személyes élményben gazdag életrajzi vallomás. Beszédék Erdélyről, mondhatnánk, ha a szókapcsolat nem az elmúlt századbéli nyolcvanas évek egyik sötét emlékét idézné.

Poszler munkája lényeg-könyv, Kántoré élmény-könyv. Ami nem jelenti, hogy bennük a lényeg megragadása nem élményszerű, vagy hogy az élmény nem életre szóló, ellenkezőleg. Ha valaki, legyen akár szaktörténész, a Magyar Népi Szövetség, a Magyar Autonóm Tartomány, különösen pedig a Bolyai Tudományegyetem megsemmisítését, a védelmében fellépők tetteit, a folyamat legbenső lényegét a legtömörebben, néhány oldalon összefoglalva akarja olvasni, Poszler György posztumuszát kell fellapoznia. És ha

valaki, legyen akár irodalom- vagy művelődéstörténész, kortárs vagy az utódnemzedékekhez tartozó olvasó, ha nemcsak a *Korunk* 1957 utáni történetére kíváncsi, hanem egy kolozsvári magyar értelmiségi család életére, egy szerkesztő, irodalomtörténész szellemi tájékozódására, utazásaira és barátaira, Kántor Lajos újabb szinoptikus emlékezés-be-számolóját érdemes elővennie.

Poszler akadémikus, akinek Erdély és szülővárosa, Kolozsvár „a gyerekkori múlt és az öregkori jelen”, és aki Kántorhoz, a másik, újabb akadémikushoz „nagyon közel került” – Kolozsváron nemrég még együtt ültek Nagy Albert sokat emlegetett remekműve, a megázott fehér kakas, a Kántor-könyv „címszereplője” alatt –, azóta az eltávozott barátok sorába lépett. Művének megfogalmazott alapkérdése a Gyulafehérváron megígért, soha be nem teljesített magyar nemzeti autonómia. Nagyesszéje az autonómiáért

*Korunk–Komp-Press, Kvár, 2016.

**Korunk–Komp-Press, Kvár, 2016.

folytatott szíszüphoszi, hovatovább százéves küzdelem és e küzdelem azóta rég megsemmisült eredményeinek, hőseinek és áldozatainak személyes körképe. „Tanulása” pedig: „Talán nem kellett volna elhinni mindent.” Kántor, akit Poszler „az építők mai mesterének” nevez, szellemi önéletrajzát, benne a számára több mint félszázada kortárs magyar irodalom személyes vetülete írta meg. Munkájának meg nem fogalmazott alapkérdése a könyvekben, képekben, tárgyokban őrzött közösségi, családi és személyes múlt kapcsolata a jelen irodalmával és művészetével. Egy alkotó, intézményteremtő erdélyi magyar értelmiségi életében, életformájában, amelynek erkölcsét, működésének tárgy- és térbeli kiterjedését a történeti hagyomány és a modernitás alakította. Tanulása pedig: „Jelen lenni, olvasni, írni – méltóbb program hetven-akárhány évesen is, mint irigykedni a fiatalokra, netán gyűlölködni, utálkozni, unatkozni, gyászba süppedni, várni a halált.”

Poszler száz, Kántor háromszáz oldalnyi vallomás-leltára annak a kelet-közép-európai régióknak a mai szülőtte, amelynek egykor Szűcs Jenő által pontosan leírt, keleti szükségszerűségek és „nyugatias alkatelemek” torzította történelmi valóságában a nemzeti és osztálybosszú, a hitegető elnyomás, a körmönfont embertelenség abszurditása már Páskándi Géza abszurdoidjai előtt negyven évvel is a realitás volt. A bennük foglalt történelmi tragédiák és a máig ható következmények ellenére mindkét munka elmélyülést kívánó, nyugodalmas, nem „nehéz”, bonyolult olvasmány. A Poszleré azonban nemes pátozával, megfontoltságával és tömörségével mégis fölzaklató írás, mert a rettenetes tények, a pusztítás, a „bizonytalan remények” és a „tétova kételyek” nyomasztóan éles kontrasztot alkotnak a lírai, ám ugyancsak éleslátó megfogalmazással. Ez a kontraszt követeli ki, hogy ne elégedjünk meg Poszler arra vonatkozó végső „tanulásával”, hogy mi mindent nem kellett volna elhinni. Kántor egy bukaresti írószövetségi választást felidézve említi, hogy: „Az egyezséget mi betartottuk, ők viszont kihúzták a szavazólapon a romániai magyar képviselőket. A lecke számomra egy életre szól.” Azt is Kántor idézi Szabédi Lászlótól, amit Jordáky Lajosnak írt „vezéreink” tévedéseiről: „Nem ismerik Vörösmarty figyelmeztetését: a bírhatót ne add el álompénzen. [...] Mi már annak is felülünk, amit nem is ígérnek!”

A konklúzió azonban Poszler Györgynél sem a legutolsó mondat. Számára ugyanis

nemcsak a fejedelemség kori és a Reményik-féle atlantiszi Erdély, a dicső és álomittas történelmi régmúlt, és nemcsak a transzilvanizmus két világháború közti helytállás-etikája létező valóság. Átélt és látja az 1945 utáni kataklizmák sorozatát is, amelyet, mint a jelen és a jövő alakulását is, történelmi tetőről szemlél. Műve ezért nemcsak azt kívánja, hogy olvasója okuljon belőle, hanem azt is, hogy a száz év Poszler által érzékletesen, körvonalalaiban élesen megrajzolt, alakjaiban többnyire megértőn, opálos fényben ábrázolt folyamatait összevesse saját tapasztalatával. Kántor Lajos könyve nemcsak az írói alkatból következően kiegyensúlyozott, sokféle figyelő, hanem talán azért is, mert benne foglaltatnak Erdély száz-százöt évéből legalább hatvanak, a többször is átalakult, nevét mégis alapítása óta viselő *Korunk* történetének újabb lapjai. Azé a folyóiraté, kisugárzó műhelyé, amely a féltve őrzött, nem kis áldozatok árán megóvott hagyomány mellé a modern világot is behozta az elzart Erdélybe. Ez a szellemi műhely, melynek Kántor hatvan éve tagja, szerkesztője, főszerkesztője, meghatározója, ahogy lehetett, az erdélyi magyar közgondolkodást is „szerkesztve”, közössége számára évtizedeken át intézményeket alkotott, minőségi teljesítményre ösztönzött, az értelmiségi létet formálta, őrizte (visszacsempészve) a régi és a két háború között működő elődök örökségét is.

„Tehát a nemzeti autonómia követelése '21-ben és '89-ben is” – kezdi Poszler felrajzolni a Kós Károly *Kiáltó Szó*-röpiratától a tizenhat kolozsvári magyar értelmiségi fogalmazta *Hívó Szóig* terjedő ívet. Esszéje nem „kronologikus”, nem is ötletszerűen asszociatív; a kijelölt külső kereteket Trianon, Belvedere, Budapest és Bukarest jelzi. A szellemi tájékozódás irányát az előbb a *Magunk revízióját* sürgető, utóbb a kisebbségi létre *Nem lehet*-et mondó Makkai Sándor szabja meg, az előbb a *Cselekvő erdélyi ifjúságot*, később a Vásárhelyi Találkozó nemzedéki *Hitvallását* papírra vető Tamási Áronnal, Tavaszgy Sándorral és társaikkal együtt. Mindezt annak a „szomorú heroizmusnak” Európa-szerte akkor már mind vesztetesebb atmoszférájában, amely Bánffy Miklósnál hamarosan heroikus fatalizmussá lesz. A minduntalan előtoluló emlékek a történelmi menetrend szerint haladó esszé-elbeszélőt látszólag a saját csapdájába csalják. Valójában tudatos szerkesztés szerint szakítja meg előadását, hogy felidézze Szabédi és mások, köztük éppen a „felnőtt-

ként felfedezett vagy újra felfedezett” Bánffy alakját, akinek trilógiájában „a havasok csúcsain karcsú antik istennőalakok fénylő sugártesteit teremtik a fagyban lecsapódó, gomolygó párák”.

A megszakítások azonban ahelyett, hogy megakasztanák, inkább átszínezik, mozgalmassá teszik a jól ismert végkifejlet felé tartó események rajzát. Az erdélyi magyarság első, huszonnégy éves kisebbségi korszakát – amelyet Ligeti Ernő a *Súly alatt a pálma* érzelmes, mégis tárgyilagos lapjain összefoglalóan a hőskor, a virágzás, a helytállás, végül a hanyatlás korának nevezett – a Poszler által megidézett Belvedere-palota, vagyis a második bécsi döntés zárta le. „Komplikált történelmi szituáció a kettévágott Erdélyben. Északon a magyarrá lett vagy ismét magyarrá lett Erdélyben, az alkalmi döntőnkök kreálta Észak-Erdélyben átmenetileg megszűnik a magyar autonómia dilemmája. Délen, a románoknak maradt vagy továbbra is románnak maradt Erdélyben folyamatosan kiéleződik a magyar autonómia dilemmája.” A második összeomlás után „Románia »kiugrik« a háborúból. Kiemelkedik a végzetesen vesztesek közül. Majdnem a győztesek közelébe. Tehát Magyarország bennragad a háborúban. Oda zuhan a végzetesen vesztesek közé. Majdnem a megsemmisülés közelébe.”

Aki erkölcsileg és a józan reálpolitika szinte sohasem kivitelezhető megoldásai-ban mindvégig és vitathatatlanul messze magasan fölébe emelkedett korának és kortársainak, Erdély püspöke, Márton Áron volt. „Feledhetetlenül nemes alakját” és magatartását neki szentelt rövid exkurzusában Poszler is a legmagasabb mércének tekinti, mert: „Mevolt a saját hite. Azon túl nem hitt. Sem a Magyar Népi Szövetség illúzióiban. Sem a berendezkedő hatalom ismételt ígéreteiben. Hívó szépséggel mondta az egyetemalapítás lázában az első rektornak. »Csőgör kérem, maga tényleg azt hiszi, hogy az önálló magyar egyetem sokáig megmarad?« Nos tudjuk, Csőgör valóban azt hitte. Nos tudjuk, valóban nem maradt meg.” 1958-as bérmakörútján, amikor a megaláztatások és kínzások után a püspök „megindul, hogy bepótolja, amit nem ő mulasztott”, bejárja a Székelyföldet, közben útja egy részét „lovon teszi meg. Nem autón. Mert akkor valami mechanikussal profanizálná a testközeli találkozást. Nem gyalog. Mert akkor valami anakronisztikussal teatralizálná a főpapi látogatást. Elevenen testközeli marad és méltóságteljesen emelkedett. Lelki vezető az

övéi között. Hogy nem intellektuális, hanem spontán gesztus? Nyilván így igaz. Két intellektuális és morális remekműve, a fajüldözés ellen mondott beszéd és a Petru Grozához írott levél után egy spontán remekmű. Nem Kolozsvár »katedrálisában«. Nem Gyulafehérvár püspöki palotájában. Hanem székely falvak egyszerű ünnepein.”

Poszler okkal tekinti a második világháború után is Romániában maradt erdélyi magyarság négy legfontosabb alapintézményének a nemsokára aláaknázott, majd szétrombolt Magyar Népi Szövetséget (1944–49), az autonómia illúziójában fogant Magyar Autonóm Tartományt (1952–60), a kolozsvári Bolyai Tudományegyetemet (1945–59) és a marosvásárhelyi Székely Színházat (1946–61). Esszéjének alfejezetei közül, amelyekben mondandóját személyes élménnyel, a fő- és mellékalakok lenyűgöző jellemzésével hitelesíti, különösen a reménytelen indulású Népi Szövetség és a Bolyai Egyetem végzetes sorsának érzékletes összefoglalása emelkedik ki. Ezeket, mint a könyv búcsú-utószavában Kántor is megjegyzi, valóban tanítani kellene, éppúgy, mint Szűcs Jenő *Vázlat Európa három történelmi régiójáról* című, harminc éve szinte elfeledett, a Poszleréhez hasonló súlyú, vele szinte oldalszámra meg egyező munkáját. A magyar egyetem és a vele összefonódottak sorsának tragédiája, mint az öngyilkossá lett Szabédi Lászlóé és Csendes Zoltáné, jelképes, sőt végzeteszerű azokéval együtt, csak másképpen, akiket a magyar ötvenhat robbanása után letartóztatnak, évekre-évtizedekre börtönbe zártak, munkatáborba hurcoltak. Együtt azok sorsával, ismét csak másképpen, akiknek a magyar egyetemből már semmi sem jutott, utódaiknak pedig még annyi sem. A Bolyai felszámolása ellen kitartóan tiltakozó, Don Quijote-i küzdelmet folytató Hun Nándor kolozsvári orvos „kívül van minden játékszabályon. És minden illúzió. Magányos »partizán«. Amatőr. Ezért próbálkozhat e szellemi kamikazeakcióval. Bányai [László] belül van minden játékszabályon. És minden illúzió is. Szervezett funkcionárius. Profi. Ezért szerelheti e kamikazeakciót le.”

Az egyetem sorsát Poszler Sziszüphosz felgördített, legördülő, ismét felgördített, ismét visszagördülő sziklájának mitológikus metaforájával érzékelteti. Szabédi az eltávozott „vendégtanár”. Benedek Marcell helyére került, „’47-ben, a második legördülés kezdetekor. Először esztétikát tanít. Majd világirodalom-történetet és magyar irodalom-történetet is. Sorsa az egyetem sorsával egy-

beforr. Pontosabban: sorsát az egyetem sorával egybeforrasztja. Megadva a végjáték tragikus jellegét. Ám a felgördülés közben [...] Véget ér egy korszak. A román hatalom és a magyar kisebbség, legalábbis a kisebbség egy része közötti furcsa kompromisszum. Az egyik oldalon illúzió a világ megváltozásáról. Hogy sohasem lesz még egyszer nemzetiségi elnyomás. Meg félelem: hogy mégis lehet nemzetiségi elnyomás. Tehát beépülni a hatalomba, hogy ne lehessen. Az egyik oldalon szimuláció a világ megváltozásáról. Hogy valóban nincs még egyszer nemzetiségi elnyomás. Meg bizonyítás: a hatalom részese nem lehet elnyomott. Tehát befogadás a hatalomba, hogy bizonyítani lehessen. E kompromisszumra, álszimbiózisra hovatovább már nincs szükség.” A fentről megtaszított szikla azután sokakat, bizonyos értelemben egész nemzedékeket maga alá temetett. És miközben „a sakálók egymást marják”, nemcsak Márton Áront, hanem a hatalom kisebbségi részeseit, Balogh Edgárt, Csögör Lajost, Demeter Jánost, Jordáky Lajost, Kurkó Gyárfást is évekre börtönbe zárják.

Az erdélyi magyar kultúra, a szellemi élet 1956 utáni építői közül Poszler Gáll Ernőt, a *Korunk* főszerkesztőjét, a sajátosság méltóságának ideológusát, Kántort, a szerkesztőt és mint a *Konglomerát (Erdély)* íróját, végül a *Kriterion* néhai igazgatóját, a lassú, de nagy és tartós győzelmeket arató Domokos Gézáat említi. A küzdelem áldozatainak végtelen sorából Szabédinak, a költőnek és gondolkodónak, Kurkó Gyárfásnak, a Népi Szövetség tizenhárom évi magánzárka után megbomlott elméjű első emberének, Cs. Gyimesi Évának, „a romániai magyar esszéírás és irodalomtudomány egyik legjelentősebb alakjának” arcképét rajzolja, aki, miután felőrölte a küzdelem, 2011 tavaszán „kövekkel telerakott hátizsákkal a hátán a Garibaldi hídnál a Szamosba” ugrott. Negyedikként egykori tanárát idézi, Szikszay Jenőt, akit a politikai rendőrség kergetett az öngyilkosságba Brassóban.

Végül valamit Poszlernek a magyar esszéírásban egyedülálló, áttetsző, dichotomikus nyelvéről. A lényegyet akkor ragadjuk meg, ha az erős sodrású Poszler-szöveget gondolatban összevetjük akár Cormack McCarthy regényeinek szinte központozás nélkül, tempós kitartással önzőnlő mondat-kamionjával, akár Vas István emlékiratfolyamának sokszorosan alliteráló, nagy műgonddal megépített szerkezeteivel. Poszler esszé nyelve ugyanis metszően logikus szerkesz-

tésre, természetes, élőbeszédszerű tagolásra mutat. A mondatok szétदारabolása pedig, ha éppen nem tömondathoz vezet, a mellérendelő tagolással a dichotómia, az ellentétezés erejét fokozza. Alig néhány héttel azelőtt, hogy a Szamos választotta, Cs. Gyimesi Éva éppen Poszler különlegesen „retorizált” esszényelvéről írt a *Helikonban*.

Kántor „előadása” másként élőbeszédszerű. Asszociatív, anekdotikus, komótos, olykor aprólékos, máskor könnyed, mesélő, publicisztikus, de mindig tudatos, értelmező és tényközlő. Tömörítő képességét, melynek később szerkesztőként nagy hasznát vehette, irodalomtanárai a Farkas utcában mindenestre okkal emelték ki. A *Fehér kakas, vörösborból* Kántor magánmitológiájának központi elemét, a festő Nagy Albert mesterművét már megismerhettük, a szöttester ömlött vörösbor foltja pedig a régi, ma már talán mégis múlt (?) „népi-urbánus” szembenállás egyik kolozsvári összecsapásának megszőpült emléke. Megszőpült az emlék, hiszen az éles szóváltás Kántor asztalánál annak idején a magyar irodalomtörténet-írás nem kisebb alakjai között zajlott le, mint amilyen az indulatos „urbánus” Bori Imre volt, a magyar irodalmi avantgárd vajdasági „pápája”, és a szelíd, néha azonban nem kevésbé indulatos „népi” Kiss Ferenc, egyébiránt Kosztolányi monográfusa, a magyarországi politikai ellenzék egyik kulcsembere. Azóta már mindketten halottak.

A vallomások visszatekintést családtörténetként, irodalomtörténetként, nemzedéki rajzként, élményleltárként és szellemi önarcképként lehet olvasni. Egyes fejezeteit, gondoljunk akár a Mikes Kelemen utcai régi Kántor-házra, lakóira és vendégeire, az egyetemi évekre és a korunkos évtizedekre, művészetre és utazásokra, akár Domokos Géza, Lászlóffy Aladár, Szabédi László, Szilágyi Domokos és mások életművére, a szerző már „kidolgozta” részleteiben is, külön könyvekben. Szintézisről van tehát szó, de nem kivonatolásról, gazdag emlékfolyamról, melynek kötetait „életem végéig írni fogom”.

Az emlékező írói módszere, különösen a családtörténet fejezeteiben, a „talált tárgy megtisztítása”, pontosabban megvallatása. Az emlékeztető tárgyak Kántor házi képtára, könyvtára, szobrai, érmei, az elfeledett irattartókból, a ledőlt könyvespolc-erődítmény bástyájának romjai alól felbukkanó levelek, iratok (a magasból szerencsére nem a *Korunk* zuhant le). Az emlékező eleinte sorra veszi őket, és afféle próza-leltárverset alkot belőlük, továbbá mindarról, amit munka

közben maga körül meglát, beleértve harcmezőnyi, élő és holt papír arany súlya alatt roskadozó íróasztalát, az Erika írógépet, a barlangnyi foteleket és persze a büszke „Kántor-könyvek” különálló polcát. Többnyire azonban hagyományos módszert alkalmaz. Azt, amelyet az erdélyi magyar prózában a legtalálékonyabban talán éppen Lászlóffy Aladár követett *A képzeletbeli ásatás* című regényében. Az általa elmondott, ugyancsak életrajzi történeteket Lászlóffy az elveszettnek hitt, végül megtalált tárgyak, egy szóval a látvány: családi emlékek, régi fényképek, foszló iratok mögé konstruálja, Kántor pedig tárgyait nézve emlékezik rájuk. Amint Poszler csak látszólag szakítja meg itt-ott előadását, Kántor asszociatív intermezzókat iktat be.

A *Fehér kakas...* így és ezért lesz egyszerre az élmények tára és a családtagok, rokonok, osztálytársak, őszinte barátok, derék kollégák, a szellemi iránymutatók és a mindenképp kerülendő korhősök emlékezte, a vélt jóakarók és a biztosan a Szekuritátének dolgozó besúgók arcképgyűjteménye. Kántor, a nem mindig túl intelligens besúgói jelentések „hátsó nézetéből” legalábbis úgy tűnik, véleményeiben és „irodalompolitikai felfogásában” 1970 körül „objektívnek látszik, és aki felületesen olvassa írásait, azzal a benyomással marad, hogy egy világos marxista orientációt képvisel. De írásainak mélyebb elemzése bizonyítja, hogy aláássa a marxista felfogást, és az irodalmi életbe bizonyos mértékben a marxista tanításokkal ellentétes irányt vezet be. Konceptiója az általános »strukturalista«, antimarxista jellegű szemlélethez közeledik, amely egyes mesterkedésekkel (eszközökkel) a marxizmust igyekszik megsemmisíteni. Ez az irányzat eléggé elterjedt Lengyelországban, ahol aláaknázza az ideológiai frontot.”

Ugyanebben az időben a „Gyorgyalvi” fedőnevű ügynök „könnyebben oldja meg feladatát: egyszerűen hülyének nevez, Csehi Gyula professzorra hivatkozva. Hülyeségem igazolásaként a »modernizmus« és más »új« irányzatok »brutális« védelmére hivatkozik, amit a kitűnő esztéta Rácz Győző és a legjelentősebb kritikus, Szócs István elutasít, miközben én Páskándi Géza és Deák Tamás abszurd darabjait népszerűsítem, mi több, bebizonyosodott, hogy csak ilyen műveket közlök; terrorizálom Balogh Edgárt és az Utunk szerkesztőt is – Létay Lajost, Marosi Pétert; nem tartozik közéjük Szabó Zoltán és K. Jakab Antal, ők ugyanis szintén lebecsülik a realizmust.” Mindamelllett Kán-

tor koncepciójának szerves része „a két világháború közötti polgári irodalom (az Erdélyi Helikon) és a népiek népszerűsítése, ugyanakkor – Nagy Istvánt kivéve a sorból – nem tekintem irodalomnak a munkásirodalmat. Gaál Gábor irodalom-felfogását is egyoldalúnak, dogmatikusnak és baloldalinak tekintem”, ráadásul ott van „kapcsolódásom Illyés Gyulához – aki körül egy újfajta nacionalizmus hívei csoportosulnak –, Czine Mihállyal szoros kapcsolatot tartok fenn, a másik, a polgári oldalon pedig Pomogáts Bélával.” Ezért különösen veszélyes volna, ha Balogh Edgár után Kántor kerülne a *Korunk* főszerkesztő-helyettesi székébe, mert már nem követi ugyan Balogh nézeteit, nagy kárt okozhat a lap irodalompolitikájának.

A „Szabó Tibor” fedőnevű besúgó szerint igaz, hogy Kántornak nagy a munkabírása („nagyon-nagyon szorgalmas vagyok”), ám hatalomvágyó. Politikai ambíciói vannak, „szívesen lennék a magyar lakosság, de legalábbis a hazai magyar értelmiség képviselője, párt- vagy állami fórumokon. Az viszont köztudott – írja a jelentő –, hogy én akorok írónemzedéke, a Forrás vezére lenni. Eszmei fegyelmet tartok nemzedékemben, és ha valaki ezt nem fogadja el, mindjárt támadok. Ezért kerültem nyílt konfliktusba a fiatalabbakkal, Tamás Gáspár Miklóssal (a neve aláhúzva), Ágoston Vilmossal, Molnár Gusztávval. Marosi [Péter] felsorolja barátaimat – a legintimebbek közül Láng Gusztávot, Szabó Gyulát és Bálint Tibort említi (kártyázunk is együtt); a határon túliak közül Ilia Mihályt nevez meg, a sok budapestit nem sorolja fel, Bori Imrét, a jugoszláviai kritikust azonban kiemeli, a leghűségesebb barátja vagyok. És jönnek »leggonoszabb ellenségeim«, a polemizálók, Szócs István és Jordáky Lajos. Ezzel szemben baráti kapcsolatokat ápolok D[umitru]. R[adu]. Popescuval és [Augustin] Buzurával, jóban vagyok Adrian Marinóval, a neves kolozsvári irodalomtudóssal. Feleséggel [Kántorné Nagy Erzsébettel] együtt sokat fordítok románból.” A baráti arcok hosszú sorozatát a már említettek mellett többek között Bányai János, Páskándi Géza, Sükösd Mihály, Tóth László, Tözsér Árpád egészíti ki.

Az élet kis történeteinek kereteit-határait Kántor könyvében is a Posztertől már ismert történelmi gócpont-események szabják meg. A második világháború utáni időknél még az iskolapadban átélt reménye, a kiszámítható hatalom kiszámíthatatlanul lesújtó nemzeti és osztálybosszúja, a tapasztalatok és a következmények, melyeket az élet kis

történeteiben mégis többször felcsillanó nagy szerencse kíséri. A magyar ötvenhat be-lerobban az akkor harmadéves bölcsész Kántor történetébe is. A megtorlás során barátai közül sokakat elvisznek, közülük többen évekre eltűnnek, 1959-ben pedig ő is azok között találja magát, akiknek már nem jutott a magyar egyetemből. Könyv, olvasni-és kutatható azonban, amint első könyve, a Budapesten napvilágot látott *Százéves harc „Az ember tragédiájá”-ért* is mutatja, jutott akkor is, amikor tanára „egy életre” Szabédi László lett, s kisvártatva – a szerencse újabb csillanása – jutott neki bőven írni-és szerkeszteni a *Korunk* és a *Forrás* nemzedéki köreiben is. A szerző már a Parkas utcai iskolában (nemcsak a Lászlóffyval közösen kitervelt „Törekvés sport- és kulturális egyesületben”) valóban törekvő, szorgalmas diák volt, aki már 1957-től bejárta a *Korunk* szerkesztőségébe, amely aztán, mert az egyetem helyett végül ezt választotta, egész, nemcsak munkakönyv szerinti aktív élete során az ő saját műhelyévé is lett. Miután 1965-ben elérkezett Ceaușescu ideje, ’59-től nincs többé a Bolyai Egyetem, nem-sokára ’68 is robban, és a hetvenes évek viszonylagos felvirágzását a Kriterion éves

terveiben a magyar könyvcímek rohamos fogyatkozása, betiltások, félreállítások, a cenzúra fokozása, majd a cenzúra formális megszüntetésével a cenzúra tényleges megsokszorozása kíséri.

Aztán elmúlt Ceaușescu ideje, közben azonban megmaradt a *Korunk*. A szerkesztőségben Kántor is átélte a hatalom kisebbségellenes támadásaitól hangos, hektikus, máskor nyugalmasabb, összességében kiegyensúlyozott, értéktermelő Gáll Ernő-i évtizedeket. Aztán túlélt a legsötétebb, a dühöngő diktatúra idején a lapot is megsemmisíteni akaró, összességében értékpusztító Rác Győző-i éveket. Azóta a *Korunk* harmadik folyamából is eltelt már majdnem huszonhét esztendő. Távolodik a gyermekkori múlt és közeledik az öregkori jelen, az azonban a jövőre nézve is érvényes marad, amit Poszler idéz a kisebbség kényszerűen elfogadott sorsát autonóm létté alakítani akaró Szabédiról szólva: „A sorskérdés zárt. Azt sugallja, hogy valami ránk méretett, amivel szemben tehetetlenek vagyunk. A létkérdés nyitott. Azt sejteti, hogy valami elé kerültünk, amit magunk is formálhatunk.”

Csapody Miklós

A HAGYOMÁNYOK VONZÁSÁBAN Csinta Samu: *A lélekmentő. Kallós Zoltán első kilencven éve*

■ Kifelé és befelé egyaránt figyelő, a látás és láttatás szándékával útra kelő magatartás jellemzi Csinta Samu újságíró vállalkozását. Egy sajátos életutat, Kallós Zoltán életpályáját törekszik megismerni, megkísérlni rálátni az életpályát lendületbe hozó motivációkra, a belső erőforrásokra, azokra a személyes tartalmakra, amelyek kilenc évtizede immár az életművet működtetik. A megismerés és megértés folyamatoként egy könyvvel letűnik gazdagabbak, mellyel a Hagyományok Háza 2016 áprilisában a 90. születésnapját ünneplő Kallós Zoltánt köszöntötte.

Szubjektív, ugyanakkor az objektivitásra is tudatosan törekvő hangvétel jellemzi Csinta Samu írói hangját. A kívülről befelé közeledő, a kíváncsi, a felfedezni vágyó szubjektum nézőpontjából szemléli a járműből körvonalazódó régiót, Mezőséget, Vá-

laszatot és annak emblematikus szimbólumát, a Kallós Zoltán Alapítvány múzeumának és könyvtárának otthont adó kúriát, az egykori Bánffy-vadászkastélyt.

Türelmes, elidőző jelenlét után az újságíró számára lassan felsejlik a múlt, egy család, egy közösség, egy tájegység történelme. A családi, gyűjtői archívumból felbukkanó fotók korhűen illusztrálják az életút reprezentatív állomásait.

Ahogy an előrehaladunk az élettörténet feltárásában, egy „benszületett”, a kutatott kultúrában benne élő, az adatközlők között élő, őket belülről szemlélő és érteni törekvő kutatói attitűd körvonalazódik számunkra. Kallós Zoltán úgy végzi tanítói munkáját Mezőségen, Moldvában vagy Gyimesben, hogy közben teljes mélységében szeretné megismerni a lokális, regionális környeze-